

Ebbe Gert Rasmussen: Pastor Lemvigs betænkning. Et bornholmsk landsforræderi i det 17. århundrede. (Rønne, 1968). 37 s.

Et hundemord i Bodilsker i 1670 blev årsag til, at sognepræsten Ole Svendsen Lemvig i Bodilsker det følgende år efter en højesteretsdom mistede kjole og krave. Han bosatte sig i Sverige, men havde ikke opgivet håbet om engang at vende tilbage. Han sendte til den svenske konge en skrivelse med nøje anvisninger på, hvordan Bornholm i en krigssituation kunne blive tilbageerobret af Sverige, der jo i året 1659 under Karl Gustavkrigene havde besiddet øen.

Det famøse dokument blev i 1964 fundet i Rigsarkivet i Stockholm af adjunkt, cand. mag. Ebbe Gert Rasmussen, der da indsamlede kildemateriale til en specialeopgave i historie. Han har nu udgivet det lille mærkelige skrift, med indledning, noter, faksimile-tryk, tekst og oversættelse. Det hidtil ukendte skrift giver et ejendommeligt billede af Bornholm og vidner om en trist skæbne: Bodilskerpræsten, der på grund af en farceagtig retssag måtte gå i landflygtighed og skulle komme til at optræde som landsforræder.

Ole Degn

Knud Erik Svendsen, Svend Aage Hansen, Erling Olsen, Erik Hoffmeyer og Kirsten Mordhorst: Dansk pengehistorie. 1-3. (Danmarks Nationalbank, 1968). 390, 356, 270 s.

I anledning af Nationalbankens 150 års jubilæum blev udgivet dette omfattende værk, der er meget indholds-

rigt og dækker langt flere sider af udviklingen, end man skulle vente. Rent bortset fra en forvirrende inkongruens mellem rygtitler, smudstitler og titelblade -- en sag som Nationalbanken må afvikle med bibliotekerne -- er det også lidt svært på forhånd at vide, hvad man kan finde i værket, idet der, og det gælder alle perioder, snart går meget langt ud i de almene økonomiske forhold, snart indsnævres meget stærkt. Det fulde udbytte af »Dansk pengehistorie« vil man først få, når man bliver fortrolig med, hvad den indeholder. Generelt kan det dog siges, at værket som helhed indeholder mere af debatten om Nationalbanken, end man skulle vente. Dette gælder navnlig fagøkonomernes debat, mens den politiske, og det man kalder vulgærøkonomiens debat, kun er meget lidt med -- vel også og navnlig for vort århundrede for lidt.

Forfatterne har delt stoffet mellem sig efter kronologiske linier. Først behandler Knud Erik Svendsen tiden 1700-1818 på 130 sider, hvorefter Svend Aage Hansen i de sidste 250 sider af 1. bind skildrer tiden 1818-1914. Erling Olsen og Erik Hoffmeyer står for 2. bind, hvor den første på 150 sider når frem til 1931, og den anden derefter resten af bogen tager sig af perioden frem til 1960 for at slutte med et par siders oversigt over den følgende tid. Undertitlen på 3. bind lyder »bilag«, og herunder samler Kirsten Mordhorst en række vidt forskellige tabeller m.m. Der er tabeller over bankens diskonto 1818-1967 og kontiene i bankens regnskaber 1900-1960; dernæst er der oversigter over bankrekonstruktioner og -sammenbrud 1920-30 samt en kronologisk oversigt over forordninger vedrørende pengepolitikken under enevælden.

Om alle bidragene gælder, at de er noget uegale. Snart nærmer de sig afhandlingens karakter, og snart er de mere oversigtsprægede byggende på tidligere forfattere. Mest nyt kommer der frem i Svend Aage Hansens og Erling Olsens store afsnit; Erik Hoffmeyers afsnit om 1931–60 er nyt ved at give den første store samlede vurdering af perioden.

Knud Erik Svendsens skildring af tiden fra 1700–1818 bygger, af naturlige grunde, mere på tidligere forskning. Retfærdigvis skal det siges, at en del af denne forskning er forfatterens egen (bl. a. »Monetary Policy and Theory in Denmark 1784–1800« i *The Scandinavian Economic History Review* bd. X og XI). I øvrigt er det naturligvis Kurantbanken, der her står i centrum; det er imidlertid beklageligt, at man endnu ikke kan give en samlet fremstilling af det »uorganiserede« kreditmarked, som er strejft flere steder bl. a. i Aage Rasch' bog om Ryberg. Allerede Erik Rasmussen dæmpede i sin disputats fra 1955 tidligere tiders kritik af Kurantbankens politik; Knud Erik Svendsen går her endnu videre, selv om også han påpeger fejlslagne dispositioner. Væsentlig i dette afsnit er også en redegørelse for den penge-teoretiske debat, der gik forud for Nationalbankens oprettelse i 1818.

I Svend Aage Hansens behandling af tiden 1818–1914 er der meget nyt, som ikke snævert er pengehistorie. Her bringes de første resultater af en række studier, der for første gang for periodens første halvhundred år søger konkret at fastslå en række størrelser med tilknytning til udenrigshandelen, nationalindkomsten og prisudviklingen. Gennem dette klarlægges for tiden til midten af 1830'erne Danmarks svage stilling i bytteforholdet med andre lande og Nationalbankens

svage muligheder for at spille nogen afgørende rolle i økonomien. Alleerede tidligt i den følgende opgangsperiode kom de liberale ind i bankens ledelse: den blev nu mere åben med filialer, offentliggørelse af mødereferater og først og fremmest mere tilbøjelig til at tage aktiv del i erhvervslivets udvikling.

Efter krisen 1857 trådte Moritz Levy ind i banken og blev i de følgende årtier den centrale skikkelse i dansk pengeverden. Afsnittet deles fortsat efter konjunkturforløbet med indsnit ved 1877 og 1895. I den sidste periode svækkes Nationalbankens betydning af de mange nye banker i hovedstaden og provinsen; her mangler der stadig en mere indtrængende analyse af denne mærkelige periode i dansk bankhistorie, som udløses i krisen i 1908, hvor Nationalbanken ganske mistede tøjlerne. En fyldigere redegørelse for dette ville have været endnu en trumf oven på den vellykkede og rigtgivende redegørelse for tiden før 1895 og navnlig før 1877.

Mens Svend Aage Hansen navnlig har sin styrke i de af talrige enkelt-heder opbyggede hidtil ukendte makro størrelser, så bringer Erling Olsen i afsnittet om 1914–31 nyt ved både klassiske kildeundersøgelser af tekster og ved generelle synspunkter. Gennem aktstykker i banken viser han, hvordan det, der af kritikere blev opfattet som uduelighed både under og efter 1. verdenskrig var en bevidst linie (f. eks. tvivlsomme lån til Tyskland under tryk fra Scavenius), hvor man uanset, hvad der var fornuftig bankpolitik i snævrere forstand gjorde banken til en del af *landets* politik. Det samme gjaldt Ussings beskæftigelsesfremmende linie. Erling Olsen accepterer denne opfattelse som grundlæggende for bankens politik og konkluderer, at det var Axel Nielsen

— den ledende blandt kritikerne — der tog fejl. Selv om anmelderen nok kan tiltræde dette, så kan han ikke tiltræde det med den begrundelse, at Ussing er i overensstemmelse med moderne teori. Lignende argumenter træffes også hos Knud Erik Svendsen. For det første er udtalelserne både fra det 18. årh. og fra Ussing så almenne, at de ikke nødvendigvis er resultatet af en teoribygning, for det andet havde Ussing rimeligvis en anden målsætning end Axel Nielsen og hans lå nærmere vor tids, men derfor behøver den ikke at være mere rigtig. Det er imidlertid vigtigt, at Erling Olsen klargør fornuften i Carl Ussings standpunkter, og at de var udtryk for en overbevisning. Mens det hidtil, f. eks. også i Jens Toftegaards biografier af Ussing og Axel Nielsen i »Biografisk leksikon« nærmest fremstilles, som om Ussings standpunkter var udtryk for dårskab og uvidenhed. Endelig skal det om Erling Olsens bidrag siges, at det er meget klart og pædagogisk velopbygget.

Erik Hoffmeyers behandling af perioden 1931–1960 er som tidligere nævnt ret oversigtspræget. Den er også i endnu højere grad end de foregående Nationalbankhistorie i stedet for almen pengehistorie. Trods dette forekommer alligevel flere væsentlige spørgsmål ubesvarede; dette gælder ikke mindst angående forholdet mellem staten og banken, hvor dog kildematerialet er meget svagt, og hvor hensynet til rimelig diskretion over for et så nyt stof også har kunnet spille ind.

»Dansk pengehistorie« er et væsentligt arbejde, der ofte vil blive benyttet som opslagsværk. Gode registre øger værdien; en fyldig bibliografi ville yderligere have bedret værket.

Vagn Dybdahl

Jens Holmgaard (udg.): Fæstebonde i Nørre Tulstrup Christen Andersens dagbog 1786–1797. (Landbohistorisk Selskab, 1969). 186 s.

Christen Andersens dagbog er noget af et fund og dens udgivelse en særdeles påskønnelsesværdig indsats. Christen Andersen var født i 1739 og er et ikke helt ukendt navn — han er biograferet i Rugaards »Fremragende danske bønder før og nu« fra 1871. Netop i Rugaards skildring fremhæves hans skrive- og læsefærdighed, som er det, der først slår læseren af dagbogen, der i øvrigt endnu er i privateje i slægten. Det er ikke en bog med refleksioner over livet, men derimod med et væld af konkrete oplysninger om arbejdet i hus og mark, salg af produkter med priser, ydelse af afgifter, højtidskikke m. m. Udgaven, der er bogstavret og i sproget ikke så lidt dialektpræget, er forsynet med et stort noteapparat; trods dette vil læsningen sikkert kræve en betydelig indsats, hvis man er ukendt med jysk og med arbejdet på landet; men for studiet af periodens landbrugshistorie er den en central kilde.

Vagn Dybdahl

Poul Ib Liebe: Napoleons danske hjælpetropper. »Auxilliærkorpsset 1813«. (ZAC, 1968). 94 s.

På den ene side: tapper, dristig, fortrinlig holdning osv., på den anden side: barbarisk, vilde krig og slet ledelse. Dette er melodien, når først de danske styrker skildres og dernæst de allierede. Til dette kan føjes, at fremstillingen, der bygger på den trykte litteratur, koncentrerer sig om enkeltfægtninger og skildrer begivenhederne kronologisk. Herved forsvinder ethvert overblik over udviklingen; til dette bidrager yderligere et væld af